

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ALFRED HEILBRONN BOTANİK BAHÇESİ

ON THE ISTANBUL UNIVERSITY ALFRED HEILBRONN BOTANICAL GARDEN

Kerim ALPINAR**

Abstract

Botanical gardens are the places where various plant species are grown and exhibited to the public for whom training and activities are organized, and scientific research is conducted. In terms of recreational facilities, arranged activities, educational programmes including the existence of a seed bank, herbarium and botany-based library within such places adds value. Distinguished professors, namely Alfred Heilbronn (1885-1961), Leo Brauner (1898-1974) and horticulturalist Walter Stephan (1907-2001), who were all invited and appointed to Istanbul University following the reform of Turkish Universities, established the Istanbul University Botanical Garden (*Hortus Botanicus Istanbulensis*) which was opened on June 4th 1937 next to the Institute of Biology, the building of which started in 1934 at Süleymaniye / Istanbul. Istanbul University Botanical Garden (the oldest and highest-regarded in Turkey) in the 1950s comprised conservatories where more than 5,000 herbaceous and ligneous plants were exhibited, and thematic gardens where medicinal and poisonous plants were laid out in discrete areas and indoor and outdoor pools. Students of all ages, from elementary school to doctoral students, researchers, local people, and domestic and foreign tourists visiting Istanbul were guided by the staff of the garden. Following the retirement of Prof. Heilbronn in 1955 the Garden started to decline. Despite measures taken to restore it to its previous state, the garden was assigned to the Istanbul Provincial Office of Mufti in 2015, beoming a reality in 2018. We sincerely hope to the first botanical garden in Turkey, with its rich and varied examples of Turkish flora – 12,000 plant species of which about 3,400 are endemic – the fruit of the labours of many scientists, serving the public for 80 years is restored and will soon open its doors to the public again.

Key words: Botanical garden, Alfred Heilbronn, Istanbul

* Bu makale, 14. Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde (8-11 Haziran 2022 / Hatay) sunulmuş sözlü bildirinin bir özetidir.

** Prof. Dr., Biruni Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, aalpinar@biruni.edu.tr

Özet

Botanik bahçeleri, çeşitliliğin korunmasına yönelik olarak bitki türlerinin ziyaretçilere tanıtıldığı, botanikle ilgili eğitim ve konser, sergi gibi etkinliklerin düzenlendiği, bilimsel araştırmaların yapıldığı merkezlerdir. 1933 Üniversite Reformu' kapsamında Türkiye'ye gelen Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn (1885-1961), Ord. Prof. Dr. Leo Brauner (1898-1974) ve bahçe uzmanı Walter Stephan (1907-2001) Süleymaniye'de 1934'te yapımına başlanan 'Biyoloji Enstitüsü'nün yanında, 4 Haziran 1937'de açılacak olan 'İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi'ni (*Hortus Botanicus Universitatis Istanbulensis*) kurarlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin en eskisi olan ve 1950 yılından itibaren her yönden üst düzeye ulaşan Bahçe'de 5 binden fazla otsu ve odunlu bitki çeşidinin sergilendiği seralar, tıbbi ve zehirli bitkilerin bulunduğu parsellenmiş alanlar, açık ve kapalı havuzlar yer alır. Bahçe'de, ilköğretim çağından üniversite sonrasına değin eğitim alan öğrencilere, araştırmacılara, her yaş grubundaki insanlara, İstanbul'u ziyaret eden yerli ve yabancı turistlere Türkiye'nin bitki çeşitliliğine ait bilgiler verilir. Ancak Prof. Heilbronn'un 1955 yılında emekliye ayrılması ile Bahçe her yönden zayıflamaya başlar. Zayıflama sürecini yavaşlatacak bazı önlemler alınsa da 2003 yılında kurucusu Alfred Heilbronn'un adı verilmiş olan Botanik Bahçesi, 2015 yılında İstanbul Müftülüğü'ne önce tahsis, ardından 2018 de devredilir. 3 bin dört yüz kadarı endemik olmak üzere yaklaşık 12 bin farklı yabancı bitkinin yetiştiği Türkiye'de 80 yıllık emeğin sergilendiği ve topluma değerli hizmetler vermiş Bahçe'nin bu hizmetini sürdürebilmesi umudumuzdur.

Anahtar kelimeler: Botanik bahçesi, Alfred Heilbronn, İstanbul

Genel bilgiler

Bitkilerle ilgili kitapların, bilimsel amaçla hazırlanmış bitki koleksiyonlarının yer aldığı bir herbaryumun, hatta bir laboratuvarın, bitkilerin korunmasına yönelik yine bilimsel amaçla oluşturulmuş bir tohum bankasının yer aldığı modern 'botanik bahçeleri', bitkiler ve korunmalarına yönelik bilimsel araştırmaların yapıldığı, öğretim ve kültürel alanında ayrıca rekreasyonel açıdan önemli işlevlere sahip merkezlerdir [20]. Gelişmiş ülkelerde toplumsal yaşamın zenginliklerinden biri olarak kabul gören bu merkezler eğitim, araştırma ve koruma işlevlerine sahiptir ve bu özellikleri ile diğer bahçe ve parklardan ayrılırlar [1, 12, 21].

Botanik bahçelerinin ilki, 1543'te hekim-botanikçi Luca Ghini (1490-1556) tarafından Pisa'da (İtalya) kurulmuştur ve yine İtalya'da 1545'te Padua, 1558'de de Floransa, Pavia ve Bologna'da kurulanlar onu izlemiştir [21]. Tanıma uygun bir 'botanik bahçesi'nden söz ediliyor olmasa da 1453 öncesi İstanbul'unda da çiçek tarhları, manastır bahçeleri, bostanlar, meyve bahçeleri ve bağların varlığı zengin bir botanik kültürün o dönemde var olduğunun göstergesidir [11, 16-18, 23-25, 26-29, 35, 36]. 1453 sonrasında da meyve bahçeleri, bağlar, bostanlar, konak, yalı, kasır veya ev bahçeleri, saray bahçeleri, has bahçeler, limonluklar, asmalıklar, çardaklar, korular ve 18. yüzyıl sonlarından itibaren kurulmaya başlanan millet bahçeleri, söz konusu kültürün devamını oluşturur [3, 4, 5, 13]. 19. yüzyılda hekim Şanizade Ataullah'ın (1771-1826), Hekimbaşı Mustafa Behçet'in

(1774-1834); Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın; Askeri Tıp Okulu'nun botanik hocası Hekimbaşı Mehmet Salih Efendi'nin (1816-1895) ve onun öğrencisi Dr. Hacı Mehmed Ali Paşa'nın (1834-1914) köşklerinin bahçeleri, çeşitli bitkilerin yetiştirildiği yerler olsa da tam anlamıyla birer 'botanik bahçesi' olduklarını ifade etmek doğru değildir. İstanbul'da Avrupa'dakilerin benzeri olan ilk botanik bahçesi 'Galatasaray Nebat Bahçesi' adıyla 1839 yılında kurulmuştur [6, 8, 9]. Askeri Tıp Okulu'nun kurucusu Dr. Charles Ambrose Bernard (1808 - 1844) Viyana'dan gelen botanikçi / bahçıvan Skalak ve 1843 mezunu Salih Efendi ile botanik bahçesinin de kurucularıdır [33]. Bernard'ın ölümünden sonra, 1845'te bahçenin direktörü, Almanya doğumlu Avusturyalı eczacı ve botanik profesörü Dr. Friedrich Wilhelm Noë (1798 / Berlin - 1858 / İstanbul) Türkiye'nin ilk resmi herbaryumu olan *Herbier de l'École Impériale de Médecine de Galata-sérai* 'ın kurucusudur. Ne yazık ki, bahçe ve içinde herbaryumun yer aldığı doğa tarihi müzesi 11 Ekim 1848 tarihinde Beyoğlu'nda çıkan yangınla yok olmuştur [9]. İkinci botanik bahçesi olan 'Demirkapı (Ahırkapı) Nebat Bahçesi', 1871'de, Bernard'ın öğrencisi, Dr. Hacı Mehmed Ali Paşa (1834 - 1914) ve onun da öğrencisi Dr. Esed Şerefeddin Köprülü (1866-1942) tarafından Askeri Tıp Okulu'na ait kışlada kurulur [9]. Bahçe'de 1894-1896 yıllarında 2 yıl 'başbahçıvan'lık yapan 24 yaşındaki Paleologos Candargy (d.1870), Midilli Florası'nı birlikte hazırladıkları Dr. C. A. Candargy'nin (d.1825) oğludur [9]. Dr. Hacı Mehmet Ali Paşa, Dr. Esed Şerefeddin Köprülü ve Dr. Şerafeddin Tefvik Tertemiz'in (1879 - 1957) Menemenli Mustafa Paşa Konağı'nda sivil tıp öğrencileri için kurdukları 'Kadırga Tıbbi Nebat Bahçesi (1894 - 1926), İstanbul'da kurulan üçüncü botanik bahçesidir ancak Bahçe Askeri Tıp Okulu'nun 1903 de Haydarpaşa'ya taşınmasıyla, kapanır [6,9]. Kısa ömürlü olan Kadırga Tıbbi Nebat Bahçesi'nin ardından Dr. Esed Şerefeddin Köprülü 1909 da Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'ne (1903 - 1933) bağlı 'Haydarpaşa Nebat Bahçesi'ni de kurmuşsa da fakültenin Haydarpaşa'dan İstanbul yakasına taşınması ve ilgisizlik dolayısıyla bu bahçe de yok olmuştur [9, 22, 34]. İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi'nin eğitimi 1926'dan itibaren Vezneciler'de 1864'te inşa edilmiş Zeynep Kâmil Konağı'nda yapılırken aynı yıl Dr. Köprülü, Konağın arkasında, 'Fen Fakültesi Botanik Bahçesi'ni kurar. Konağın 28 Şubat 1942 tarihinde yanması sonucu 16 yıllık Bahçe'de yok olur; yerine 1943'te, bugünkü İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakülteleri inşa edilir [10, 15, 31]. Sonuçta 1839 - 1926 arasında kurulmuş, adları ve etkin oldukları yılları aşağıda belirtilmiş beş bahçenin hiçbiri günümüze ulaşamaz:

1. Galatasaray Nebat Bahçesi (1839 - 1848)
2. Demirkapı (Ahırkapı) Nebat Bahçesi (1871 - 1903)
3. Kadırga Tıbbi Nebat Bahçesi (1894 - 1926)
4. Haydarpaşa Nebat Bahçesi (1909 - 1933)
5. Fen Fakültesi Botanik Bahçesi (1926 - 1942)

15.yüzyılda Süleymaniye Camii'nin yanında, yeniçeri ağalarının kullandığı 'Ağa kapısı', yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra 1826'da şeyhülislamı tahsis edilen 'Şeyhülislam kapısı' (Bab-ı Meşihat) ve 'Fetvahané', 1836 sonrası 'Diyanet Nezaretine', 1920 de 'Diyanet Vakfı'na, 'Fetvahané' de 1924 de müftülüğe verilir. Müftülük dışında kalan ve 1924-

1926 yıllarında İstanbul Kız Sultanisi (İstanbul Kız Lisesi) olarak kullanılan bina 30 Nisan 1926'da yanar [9].

6 Şubat 1925 tarihli Cumhuriyet gazetesinde İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi reisi (dekanı) Hüsnü Hamid Bey, Millet Meclisi'ne takdim edilen 1925 yılı bütçesi ile ilgili bir beyanatında, Fakülte'nin müderrislere; hayvanat istasyonu ile bahçe tesisi için hayvanat ve nebatat mütehassıslarına ihtiyaç olduğunu; yeni bütçenin nebatat bahçesi ve bazı enstitü binaları için konan meblağ nedeniyle kabarık olduğunu bildirir [14].

1933 Üniversite reformu ile İstanbul'a gelen Alman botanik profesörü Alfred Heilbronn (1885-1961) anılarında, yetersiz koşullarda ders vermenin zorluklarında bahsederek saksılarda sadece doksan bitkinin yetiştirildiği Fen Fakültesi Botanik Bahçesi'nin yeterli olmamasından yakınır ve bir enstitü ile botanik bahçesi için izin verilmesini talep eder. Bunun üzerine İspençiyarı Nebatat ve Genetik Bölümleri'ni kapsayan 'Nebatat' ile 'Hayvanat Enstitüsü'nü kapsayan 'Biyoloji Enstitüsü' ve bir 'Botanik Bahçesi' kurabilmek için eğitim bakanı Reşit Galip'in önerdiği, 1926'dan beri kullanılmayan İstanbul Kız Lisesi'nin bulunduğu alan seçilir [2] ve 'Biyoloji Enstitüsü'nün planı botanikçi ordinaryüs profesörler Alfred Heilbronn ve Leo Brauner (1898- 1974) ile zoolog İsviçreli profesör Eduard André Naville (1895-1937) danışmanlığında, mimar Prof. Arnold Ernst Egli (1893-1974) tarafından hazırlanır, inşaatı Yüksek mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi (1899-1984) üstlenir, temel de 3 Mart 1935'te atılır. Biyoloji Enstitüsü'nün açıldığı 3 Haziran 1937 tarihinden önce, 1936 ilkbaharında, hizmet vermeye başlayan Bahçe'de bir kısmı ısıtılan 23 havuz, birçok sera ve sistematik olarak düzenlenmiş tarhlarla bir arboretumda, yerli ve egzotik 260 tür bulunmaktaydı [2].

Yerli ve yabancı uzman bahçıvanlardan oluşan bahçe kadrosunun da destekleriyle, özellikle Avrupadaki botanik bahçeleriyle tohum değiş tokuşu ile bahçenin zenginleştirilebilmesi için 'Tohum kataloğu' (*Index seminum*) ve tohumların gönderildiği zarflar hazırlanır. 1936-1937 yıllarını kapsayan ilk 'İstanbul Üniversitesi Nebatat Bahçesi Tohum Kataloğu'nda İstanbul ve yakın çevresinden toplanmış 100 kadar bitki türüne ait tohumun adı bulunmaktadır. Tohum katalogları 1971 yılına kadar düzenli olarak hazırlanıp basılmış, ancak 1972-1974, 1976 ile 1981-1999 yıllarında yayımlanmamıştır.

13.500 m² alanda kurulu 'Biyoloji Enstitüsü' ve 'İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi' 4 Haziran 1937'de resmen açılır. 42 yaşındaki Prof. Heilbronn, Enstitü'nün açılış konuşmasında tıbbi bitkilerin yanı sıra konuyla ilgili pratik bilgilerin kazanıldığı yerler olan botanik bahçelerinin öneminden bahseder [19].

Biyoloji eğitimi ile birlikte botanik gezileri yapılarak hem Bahçenin hem de oluşturulan herbaryumun zenginleştirilmesi sürdürülürken Enstitü binasının İstanbul'un silüetini bozduğu yönünde yayınlar yapılır [30, 32]. 1933-1955 yıllarında tıp, diş hekimliği, eczacılık ve biyoloji öğrencilerine ders veren Prof. Heilbronn, 20 Mayıs 1957'de, 72 yaşında emekli olup; 2 yıl daha Enstitü'deki görevini sürdürür, 1959'da döndüğü Almanya'da da araştırmalarına devam eder [2, 7].

28 Ağustos 1957'de eğitim bakanı Tefik İleri, Biyoloji Enstitüsü'nün yıktırılması ve tahliyesi için İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne resmi bir yazı gönderir, Rektörlük, 23 Eylül tarihinde de Biyoloji Enstitüsü'nün tahliye edildiğini bakana bildirir. 15 Kasım 1957'de

üst katları yıkılmaya başlanan Enstitü 20 Aralık 1957 tarihinde İstanbul Defterdarlığı'na teslim edilir; Botanik Bahçesi ile binanın zemin ve birinci katlarından yararlanılabilmesi ve gerek Bahçe'nin gerekse kalan bina artığınının 2490 sayılı kanununun 66. maddesi uyarınca Üniversite tarafından satın alınabilmesi için izin istenir. 26 Aralık 1957'de Fen Fakültesi, maliye bakanından Botanik Bahçesi'nin bakımının yapılabilmesi, korunabilmesi, araştırma ve eğitim alanında kullanılmasının sürdürülebilmesi için İstanbul Üniversitesi'ne devrini ister, çatısı kapatılan Enstitü'nün zemin ve 1. katında eğitim ve araştırma faaliyetleri, yanındaki Bahçe'nin sağladığı olanaklarla sürdürülmeye çalışılır [2].

İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi öğretim üyesi Profesör Doktor Turhan Baytop (1920-2000), 4 Temmuz 1991 tarihli mektubunda [9] fiziki ve idari olumsuz değişikliklerden yakındığı 'Biyoloji Binası ve Botanik Bahçesi' ile ilgili olarak "1940'lı yıllarda Alman hocaların büyük emek ve gayret ile kurdukları ve bize pırıl pırıl bir durumda bıraktıkları "Biyoloji Binası" ve "Nebatat Bahçesi" maalesef bugün her yönden acınacak bir duruma gelmiştir" değerlendirmesini yapar ve Bahçeyi ilgisizlikleri sonucu söz konusu duruma getiren idarecileri sorumlu tutar. Bahçenin 1999 yılı sonrasına ait tarihine katkıda bulunabilecek bazı bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

15 Aralık 1999 tarihinden itibaren İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik Anabilim Dalı'nda görevlendirilen Eczacı Prof. Dr. Kerim Alpınar, ilgili Dekanlığın 1 Mayıs 2000 tarih ve 01 / 1471 sayılı resmi yazı ile 'Bahçeden sorumlu öğretim üyesi' olarak atanır. Bu atamadan sonra Bahçe'nin İstanbul Üniversitesi'ne yakışır ve kuruluş amacına uygun hizmet verebilmesi için Botanik Anabilim Dalı başkanının bilgisi dahilinde sistematik grubu üyeleri ve bahçıvanlarla yapılan toplantılarda iş bölümü yapılır, alınan kararlar tutanak haline getirilir. İlk olarak Bahçe'nin açılışının 63. yılı dolayısıyla 5 Haziran 2000'de düzenlenen toplantıda Bahçeyi ve hedeflerini tanıtan 1000 adet renkli broşür basılır ve ziyaretçilere dağıtılır. Bahçe'ye ait bir web sayfası yenilenir ve e-mail adresi belirlenir. 'İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik Bahçesi Bilimsel ve İdari Yönetim Yönergesi' taslağı ele alınır. Bahçenin mevcut durumunun iyileştirilmesi için sarf edilen çabalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Botanik Anabilim Dalı sistematik grubu üyeleri ile birlikte, 'İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi'nin Geliştirilmesi' adlı Rektörlük tarafından sonradan güdümlü olarak değerlendirilen bir proje 30 Kasım 2000 tarihinde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu'na verilir (GP-25/12032001). Yürütücülüğünü yapan Prof. Dr. Alpınar, Botanik Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Semahat Yentür (1926-2022), o tarihteki akademik ünvanlarıyla, Dr. Semra Kuş, Dr. Gülriz Bayçu, Dr. Aliye Tayhan, Dr. Erdal Üzen, Dr. Tamer Özcan, Arş. Görevlileri Sırrı Yüzbaşıoğlu ve Mevzule Yazgan, görevli oldukları Anabilim Dalı'nın sorumluluğundaki Bahçe'nin geliştirilmesiyle ilgili projenin her aşamasına katkıda bulunurlar. 21 Mart 2001 de başlayan güdümlü proje için gerekli malzeme (Bilgisayar, fotoğraf makinası, etiket, kırtasiye malzemesi, v.s.) temin edilir; Haziran 2004 itibariyle teşhisleri tamamlanan ve envanteri hazırlanan 171 familyaya ait 698 bitki taksonundan 236 tanesinin, üzerinde bilimsel ve Türkçe adlarının, yayılış bölgelerinin ve yayılış bölgelerinin yer alacak şekilde tasarlanan tabelaları açık ve kapalı alanlara yerleştirilir. Bu arada çeşitli kaynaklarda Bahçe'de varlığından bahsedilen toplam 5000 kadar

türün halen ufak bir bölümünün mevcut olduğu anlaşılır. Mevcut türleri çiçekli durumda gösteren 300 kadar renkli fotoğraf çekilerek derslerde, konferanslarda kullanılmak üzere arşivlenir. Bahçe'nin 1991 yılından beri şefliğini yapan Dr. Erdal Üzen'in değerli katkılarıyla, seraların ısıtılmasında kullanılan kazanların İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri Daire Başkanlığı tarafından yenilenmesi sağlanır; Bahçedeki hurda satışı, ziyaretçi gelirinin döner sermaye üzerinden sağlanan kısmıyla bahçenin ve bahçıvanların gereksinimleri karşılanmaya başlanır; gerek bahçenin stoklarının korunması gerekse döner sermayeye aktarılan bedellerin kontrolü sağlanır; 1993 yılından beri hazırlanmayan tohum kataloglarından 2000-2003 yıllarına ait olanları hazırlanır ve yurt dışındaki botanik bahçelerine gönderilerek, bahçenin bitki çeşitliliği yönünden zenginleşmesine gayret edilir ve evvelce Bahçeden toplanan, bir kısmı eksik sayılabilecek 232 örnekle birlikte yeni toplanan örneklerden oluşturulan bir herbaryum ve hasat edilen tohumların korunması için 'İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi Tohum Odası' oluşturulur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden sağlanan destekle gerekli budama işleri ve Bahçe'nin temizletilmesi; İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nin katkısıyla da Bahçedeki oturma bankalarının bakımlarının yaptırılması sağlanır. Yurtiçi ve dışı yazışmalarda kullanılacak antetli kağıt ve zarf taslağı hazırlanarak bastırılır; giriş kapısı, tabela ve amblem için tasarım yaptırılır ve Dekanlığın da gerek tasarım gerekse renk onayı ile dökme demirden yapılan kapı boyatılır, hazırlanan pirinç bahçe ambleminin Mart 2001'de İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri Daire Başkanlığı tarafından yerine monte edilmesi sağlanır. Bu gelişmelerden sonra, 7 Mayıs 2001'de Fen Fakültesi Dekanlığı tarafından 'bilimsel sorunlardan sorumlu öğretim üyesi' olarak görevi değiştirilen Prof. Alpınar, 28 Ocak 2002'de Eczacılık Fakültesi'ndeki görevine döner. 12 Aralık 2003 tarihinde Bahçeye, kurucusu ve 1955 yılına değin sorumlusu olan Prof. Dr. Heilbronn'un adı verilir. Bu münasebetle yapılan törende Prof. Heilbronn'un botanik eğitimine ve bahçeye olan katkılarını yansıtan dokümanlar çoğaltılarak dağıtılır. 21 Mart 2001 tarihinde başlayan ve Rektörlükçe güdümlü olarak değerlendirilen proje 8 Temmuz 2004 tarihinde başarıyla sonuçlanır. 24 Haziran'da hazırlanan kesin raporda, gerçekleştirilenlerin yanısıra önerilere yer verilir ve özetle büyük emek harcanarak oluşturulmuş Türkiye'nin en eski Botanik Bahçesi'nin, kuruluş amacına uygun hizmet verebilmesi, bir yönetim planı oluşturulmasına, yapılanların denetlenmesine, zamanını yalnızca bahçe için harcayacak bahçe görevlilerinin yanı sıra sistematikle ilgili bilgili ve çalışkan akademik personel ile onları destekleyecek yönetici kadrosunun varlığına bağlı olacağı ileri sürülür.

Projenin tamamlanmasından 4 yıl sonra bu defa 'Botanik Bahçesi'nin mevcut durumunun iyileştirilmesi' amacıyla 'İstanbul Üniversitesi Alfred Heilbronn Botanik Bahçesi'nin bilimsel alt yapısının eğitim ve öğretim hizmetlerinin, İstanbul Üniversitesi stratejik planlama ilkeleri doğrultusunda yenilenmesi' adlı üç yıllık bir bilimsel araştırma projesi başlatılır. Projeye ilgili olarak Bahçenin tarihçesi ve kalan 194 bitki çeşidinin bazı özelliklerine yer verilen bir kitapçık da 2011 yılında hazırlanır.

2013 yılında medyada 'Biyoloji Binası ve Botanik Bahçesi'nin taşınma kararıyla ilgili endişeler yer alır; akademisyenler, sivil toplum örgütleri, Biyoloji Derneği ve İstanbul Üniversitesi öğrencileri karşı açıklamalarda bulunarak durumu yerinde protesto eder-

ler. Ancak 2015 de 'Geçmişte Bab-1 Meşihat yerleşkesinde bulunan İstanbul Müftülüğü binalarının ve ek yapıların eski plana uygun restore edilmesi ve yerleşkenin İstanbul Müftülüğü'ne devredilmesi istenir ve aynı yıl, Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün 83889 sayılı uygun yazıları ile Müftülük binaları ve ek yapıların İstanbul Üniversitesi'ne tahsisli 14.878.00 m²'lik kısmının tahsisinin kaldırılması ve Botanik Anabilim Dalı Binası'nın, yeni yapılacak Biyoloji binasına taşınmaya kadar ek bir süre verilmek kaydıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsisi kararı verilir. Tahliye kararının ardından "İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi müftülüğe devredilmesin" isimli imza kampanyası başlatılır, konu TBMM gündemine taşınır, soru önergesi verilir [2]. Ayrıca Alman basınında da (Süddeutsche Zeitung) ayrıntılı yer almıştır, Alman akademisyenleri ile başbakan Angela Merkel, Türk Dışişleri ve Kültür Bakanlarına Alfred Heilbronn Botanik Bahçesi'nin korunmasını rica eden bir dilekçe iletirler, Bahçeyi incelemek üzere konsolosluk tarafından bir heyet bahçeye gönderilir. 1 Temmuz 2018 tarihinde İstanbul Müftülüğü'nden gelen taşınma talebinin ardından 17 Eylül 2018'de sadece 400 m² si Müftülüğün olan, yıllarca botanik araştırmaların, laboratuvar çalışmalarının yapıldığı, birçok biyolog, eczacı ve akademisyenin yetiştirildiği, eğitimde kullanılan canlı bitki örneklerinin asansörlerle dersliklere taşınabilecek şekilde planlanmış 91 yıllık bina ve bitkiler, yurt içi ve dışında 400 botanik bahçesi ile tohum alışverişi yapan, her yıl 1000 den fazla ilk ve orta öğretimdeki öğrencilerle İstanbul ve yakın çevresinde yaşayanlara, ayrıca yabancı konuklara bitki dünyasından ilginç örnekler sunan Botanik Bahçesi'nin bulunduğu 17 dönümlük tescilli alan, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İstanbul Müftülüğü'ne resmen devredilir. [2].

Türkiye'nin bu en eski botanik bahçesinin, 'bahçe kültürümüze' uygun biçimde geliştirilip, gururla sözünü ettiğimiz bitkisel çeşitliğimizin sergilendiği bir yer olarak eskiden olduğu gibi hem eğitimdeki yerini sürdürmesini, hem de yerli ve yabancı turistlere hizmet vermesini, günümüze ulaşamamış diğer botanik bahçeleriyle aynı kaderi paylaşmamasını dilerim.

Not: Bugün İstanbul il sınırları içinde kamu kuruluşlarının mülkiyetinde bahçe, park ve fidanlıklar vardır. Ancak botanik bahçesi niteliğinde sayılabilecek Bahçeköy'de 38 hektarlık bir alanda 1949 da kurulmaya başlanıp 1982 yılında tamamlanabilen 'Atatürk Arboretumu', günümüzde 345 hektarlık alanda hizmet vermekte; 2002 yılında Küçükbakkalköy'de 50 hektarlık alanda kurulmuş Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi' ve 2005 de 14 hektarlık alanda kurulmuş tematik 'Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi' İstanbul'da faaliyetlerini sürdürmektedir [36].

KAYNAKLAR

1. Aktaş U. İstanbul'un 100 bahçesi. 2011. Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul
2. Aladağ D, Aslan E. Bir yerin izinde pek çok yer. 2021. Ofset Yapımevi, İstanbul
3. Artan T. Bahçeler (Osmanlı dönemi). 1993. İstanbul, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul. 1: 543-6
4. Atasoy N. Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek. 2002. Aygaz A.Ş. Yayınları, İstanbul
5. Atasoy N. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla Osmanlı bahçeleri ve hasbahçeler. 2005. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mas Matbaacılık, Ankara
6. Baytop A. The flora of the "Yıldız Park" at Istanbul. İstanbul Eczacılık Fakültesi Mecmuası. 1978. 21: 86-97
7. Baytop A. Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn'un (1885-1961) Türkiye'deki bilimsel faaliyetleri ve hizmetleri. Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi. 1994, 10(1): 51-66
8. Baytop A. Türkiye'de botanik tarihi araştırmaları. 2003. Çetin Matbaacılık, İstanbul
9. Baytop T. İstanbul florası araştırmaları. 1992. Eren Yayıncılık, İstanbul
10. Bilsel C. Biyoloji Enstitüsü'nü açış nutku. Üniversite konferansları. 1937. İstanbul Üniversitesi Yayınları. No.50, Ülkü Basımevi İstanbul. 354-358
11. Birsal S. Sarıpapa. Ulusal Kültür (3 aylık kültür dergisi) 1978; 1(2): 127-135
12. Bramwell D. Beyond the garden gate. Plant Talk, 1999; 19: 29-31
13. Bütün RD. Osmanlılar'da tıbbi nebatat bahçeleri. İstanbul Üniversitesi Bülteni. 1983; 2(4): 20-23
14. Cumhuriyet gazetesi, 6 Şubat 1925 tarihli sayı
15. Dölen E. Eczacı Mektebi (1909-1933). 2020. TEB Yayını, Ankara
16. Eldem SH. Türk bahçeleri. 1976. İstanbul
17. Erdoğan M. Osmanlı döneminde İstanbul bahçeleri. Vakıflar Dergisi 1958; 4: 149 -182
18. Evyapan GA. Eski Türk bahçeleri ve özellikle eski İstanbul bahçeleri. 1972. ODTÜ Yayınları, Ankara
19. Heilbronn A. Biyoloji Enstitüsü açılırken. Üniversite konferansları. 1937. İstanbul Üniversitesi Yayınları. No.50, Ülkü Basımevi. 359-360
20. Hepcan ÇÇ, Özkan B. Botanik bahçelerinin kentsel dış mekanlar olarak kullanıcılara sunduğu olanakların belirlenmesi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 2005; 42(3): 159-170
21. Heywood V. Botanic gardens and the conservation of medicinal plants. In: Akerele O, Heywood V, Synge H (eds.). Consevation of medicinal plants. 1991. Cambridge University Press, Cambridge 213-228
22. Hot İ. Geçmişten günümüze botanik bahçelerimiz. 1997. Bilim ve Ütopya 40: 63-64
23. Hür A. Bahçeler (Bizans dönemi). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul, 1: 542-3, 1958
24. Kömürçiyen EÇ. İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul) [çev. Andreasyan HD]. 1952. Kutulmuş Matbaası, İstanbul
25. Kömürçiyen EÇ. İstanbul İl Yıllığı. 1967. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul.
26. Krause K. Über türkische garten und Gartenwirtschaft. Arch f. Wirtschaftsforschung im Orient 1919. 443 -53
27. Leidsten T. Yakın Doğuda bahçe. Sanat Dünyamız. Bahçe Kültürü 1995; 58: 51 -5
28. Littlewood AR. Romantic paradises: The role of the garden in the Byzantine romance. Byzantine and Modern Greek Studies 1979. 5: 95 -114
29. Polat NH. Türk çiçek ve ziraat kültürü üzerine (Cevat Rüştü'den bir güldeste). 2002. Kitabevi, İstanbul
30. Prost H. Şehircilik: İstanbul. Arkitekt 1948; 7-8: 169-171
31. Sarı N, Akgün B, Kurt AE. Kuruluşundan 1933 reformuna fotoğraflarla Darülfünun Tıp Fakültesi. 2011. Karakter Color, İstanbul
32. Sayar Z. Şehri çirkinleştiren binalar. Arkitekt 1945; 5-6: 126
33. Ülman Y. Galatasaray tıbbiyesi. 2017. Tıbbiyede modernleşmenin başlangıcı. Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul

34. Ünver S. Türkiye'de nebatat bahçeleri tarihi üzerine küçük bir muhtıra. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi 1971; 2 (3-4): 450-3
35. Yaltırık F. Bahçeler (Tarihte önemli İstanbul bahçeleri). 1958. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul. 1: 546-7
36. Yaltırık F, Efe A, Uzun A. Tarih boyunca İstanbul'un park bahçe koruları egzotik ağaç ve çalıları. 1997. İsfalt yayını no. 4, İstanbul